

УДК 94:[398.341:643.01](477.85)"18/19"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.01.144>

ПОШИРЕННЯ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБОРОГУ В КАРПАТАХ: КУЛЬТУРНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ігор БОЙКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3828-1835>
кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Інститут народознавства НАН України,
відділ соціальної антропології,
проспект Свободи 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: I.Boyko@nas.gov.ua

Janusz ŁACH

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8451-5957>
PHD, викладач, Інститут географії та регіонального розвитку,
факультет наук про землю та управління навколишнім
середовищем, кафедра регіональної географії і туризму,
вул. З. Цибульського, 32, кім. 152, 50-205, Вроцлав, Польща,
e-mail: janusz.lach@uwr.edu.pl

Мета статті — проаналізувати поширення та морфологічні особливості карпатських оборогів, охарактеризувати механізми культурної адаптації до несприятливих умов. *Об'єктом дослідження* є обороги, *предметом* — культурно-екологічні аспекти їх морфології. *Методологічною основою* статті є: екологічний, історико-генетичний та крос-культурний аналізи. Робота написана на основі опрацювання польового матеріалу авторів, зібраних упродовж 1998—2025 рр. у селах Вижницького р-ну Чернівецької області, Косівського, Калуського та Верховинського р-нів Івано-Франківської області, Стрийського та Самбірського р-нів Львівської області, Ужгородського, Мукачівського, Хустського, Тячівського та Рахівського р-нів Закарпатської області, а також у Словаччині: округ Чадца Жилінського краю, округи: Гуменне, Меджилаборці, Сніна, Стрпков Пряшівського краю, літературних джерелах та архівних матеріалах (фотоархів Інституту етнології САН й архіву Інституту народознавства НАН України).

Ключові слова: оборіг, Карпати, обрубини, крос-адаптація, подина, оборожини, вертикальний розвиток.

Ihor BOYKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3828-1835>
Doctor of Philosophy,
Researcher at the Institute of Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Department of Social Anthropology,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: I.Boyko@nas.gov.ua

Janusz ŁACH

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8451-5957>
Doctor of Philosophy, lecturer, University of Wrocław,
Faculty of Earth Science and Environmental Management,
Department of Regional Geography and Tourism,
32, Z. Cybulskiego Str., room 152, 50-205,
Wrocław, Poland,
e-mail: janusz.lach@uwr.edu.pl

DISTRIBUTION AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE HAYBARRACK („OBOROH») IN THE CARPATHIANS: CULTURAL AND ECOLOGICAL ASPECT

Introduction: Despite the fact that the Haybarrack (oborog) is of great importance in the traditional culture of the highlanders and plays a significant role in the creation of the Carpathian cultural landscape, the consideration of the oborog in the entire Carpathian area remains practically ignored by scientists, and its ecological aspects have been little studied. The Haybarracks are one of the most important traditional structures in the Carpathians for storing hay, straw and sheaves. As in the Haylofts, the Haybarracks can store not completely dried fodder and sheaves, as well as load and select its contents in portions; mowers spend the night in the Haybarrack, shepherds hide in bad weather, that is, the Haybarrack is a multifunctional structure that is convenient both in the estate and in the meadows and fields. In the exploration, the authors set themselves the goal: to analyze the distribution and morphological features of the Carpathian Haybarracks, to characterize the mechanisms of cultural adaptation to adverse conditions. The object of the study is the ravines, the subject: cultural and ecological aspects of their morphology. The methodological basis of the article is: ecological, historical and genetic and cross-cultural analyses. The work is written on the basis of the authors' field material collected during 1998—2025, in the villages of Vyzhnytskyi district of Chernivtsi region, Kosiv, Kalush and Verkhovyna districts of Ivano-Frankivsk region, Stryi and Sambir districts of Lviv region, Uzhhorod, Mukachevo, Khust, Tyachiv and Rakhiv districts of Zakarpattia region, as well as in Slovakia: Čadca district of Žilina region, districts: Humenne, Medzhlaborce, Snina, Stropkov of Prešov region, literary sources and archival materials (photo archive of the Institute of Ethnology of the Ukrainian Academy of Sciences and the archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine). We determined the range of the Haybarracks in the Carpathians, identified the ecological factors that contributed to the spread of the moorland and influenced its morphological features, analyzed the evolution of the moorland in the Carpathians, and identified the specific features of moorlands in various natural and cultural regions.

Keywords: oboroh, Carpathians, oborozhyny, cross-adaptation, podyna, obrubyny, vertical development.

Вступ. Незважаючи на важливу роль оборогу в житті населення Карпат, а також його велике значення у формуванні традиційного карпатського культурного ландшафту, не вивченими залишаються: ареал поширення цієї споруди у Карпатах, а також культурно-екологічні особливості в різних природних та культурних регіонах. Це визначає *актуальність* статті. *Мета* розвідки — проаналізувати культурно-екологічні особливості карпатського оборогу. *Завдання:* 1) визначити ареали поширення оборогу у Карпатах; 2) простежити його морфологічні особливості у різних природних та культурних регіонах; 3) охарактеризувати механізми культурної адаптації до несприятливих умов; 4) дослідити роль культурної адаптації в морфологічній еволюції оборогу. *Об'єктом* дослідження є обороги, *предметом* — культурно-екологічні аспекти їх морфології. *Методологічною основою* статті є: екологічний, історико-генетичний та крос-культурний аналізи. *Територія дослідження* охоплює Карпати у межах України, Словаччини, Чехії, Польщі, північної частини Румунії.

Географічний та етнографічний аналіз карпатського оборогу міститься в працях багатьох дослідників. У відомій розвідці «Етнографічна експедиція на Бойківщину» І. Франко характеризує будову оборогу, особливості використання; повідомляє, що обороги поширені на всій території українських Карпат, густо розсіяні в долинах і на схилах гір, лише у верхів'ї Дністра та його допливу Стривогу представлені найрізноманітнішими зразками [1]. У оповіданні «Під оборогом» описує спорудження даху, звертає увагу, на ретельність підготовки деталей, зокрема на обпалення кінців рами — «огнив», які в'язалися між собою у чотирикутну форму [2].

Етнографічні матеріали про оборіг знаходимо у розвідках Я. Фальковського. Зокрема, у «Західне пограниччя Гуцульщини...» дослідник детально описав шапки оборогів на бойківсько-гуцульському прикордонні у Скибових Горганах, звернув увагу на те, що верхні ряди даху («капчук») покривають або грубим шаром снопів соломи, або смерековою корою, сам дах тримається на оборожинах за допомогою скрученого гілля («скежі»), якого витісняє дріт, що лишився на полях Першої світової війни. В ілюстрації накреслено два обороги, які стоять на спеціально підготовленій площадці («стежер»), огорожені

плотом [3, с. 74]. У розвідці «Північно-східне пограниччя Гуцульщини» дослідник зазначає, що на границі із підгір'ям (околиці Косова та Пістині) у 1930-х роках поширилися цілком зашальовані споруди; обороги, які використовували також для тимчасового зберігання снопів, мали рамкову конструкцію, в нижній частині обплетені пруттям. На світлині, яка міститься у статті, такий оборіг вже має нерухомий двосхилий дах, критий солом'яними сніпками [4, с. 44].

У відомій праці «Народна культура слов'ян» К. Мошинський зазначив, що обороги західноєвропейського походження проникли на схід двома шляхами: через Литву й Латвію в керунку Петербурга й через Малопольщу до західних областей України [5, с. 232].

К. Квасневський у статті «Обороги, як елемент сільської садиби у Польщі», аналізуючи морфологічні особливості оборогу та його географію, констатував, що у середині ХХ ст. обороги побутували в центральних та особливо у східних областях Польщі (басейн Вісли та Західного Бугу), подекуди на півночі, на заході країни з'явилися з українськими колоністами¹. Дослідник припускав, що в минулому ареал оборогів займав якщо не всю, то більшу частину Польщі, в окремих регіонах ці споруди зникли або трансформувалися, що підтверджується даними топоніміки й геральдики. Також зазначав, що подекуди обороги споруджують лише в урожайні на зернові чи трави роки, а отже можуть бути присутніми у місцевих ландшафтах періодично. Найцікавішим для нас є аналіз вченими різних видів стогів та скирт, які можна вважати еволюційними стадіями розвитку оборогу або його редукції, зокрема безстрижневі стоги з чотирикутними палями, які спирають стіг з чотирьох сторін, мають раму у горі, що з'єднують усі чотири оборожини [6].

Етнографічний аналіз оборогів Карпатського регіону України міститься в низці праць Р. Радовича. Зокрема, у монографії «Народна архітектура Старосамбірщини...» дослідник звертає на таку особливість, як дуже нерівномірне розповсюдження оборогів у різних селах адміністративного району. Вчений ілюструє текст кількома рисунками, зокрема нам цікаві: 1) напівзашальований дошками оборіг зі с. Нове

¹ Примусово переселеними у 1944—1951 роках.

Місто, який має ще додаткову прибудову-хлівець; 2) класичний оборіг зі с. Топільниця [7, с. 216—217]. У статті «Господарські споруди селянського двору на Покутті: стодола та оборіг» проаналізовано конструктивні особливості покутських та підгірських оборігів, зокрема зосереджена увага на застосуванні різних конструкцій даху, способах його кріплення до оборожин [8].

У статті «Обороги та інші споруди для сіна на Мармарошіні» Т. Іванчук проаналізував поширення оборогу, етимологія назви, конструктивні особливості, а також історія його появи на Мармароші. Надзвичайно цікавим для нас є висновки вченого, що обороги в регіоні з'явилися з німецькою колонізацією у XIII—XIV ст., дифузно поширилися на сусідні регіони, включаючи Буковину. Вчений зазначає, що в Угорському королівстві перші згадки про оборіг відносяться до XV ст. (лат. *hombra, umbra*) (Земплін). Надзвичайно цікавою є проілюстрована літографія с. Олександрівка Хустського р-ну, винайдена вченим в угорських архівах, де зображений оборіг 1766 р. [9].

Важлива інформація про обороги у Карпатах міститься у працях Я. Подолака [10], В. Фролця [11], І. Могитича [12], М. Сополіги [13], Я. Лазорика [14] та ін.

Деяка інформація про обороги, яку ми опрацювали, міститься у фотоархіві Інституту етнології САН [15], Архіві Інституту народознавства НАН України [16; 17; 18], а також у музеях народної архітектури та побуту: Львівському, Закарпатському (Ужгород), Вигорлатському² (Гуменне, Словаччина), Трансільванському етнографічному музеї (Клуж-Напока, Румунія)³, Національному музеї села Дмитріє Густі (Бухарест, Румунія)⁴.

Методологічну основу роботи складають: екологічний, історико-генетичний та крос-культурний аналізи.

Основна частина. Поширеною спорудою для зберігання сіна, соломи, снопів у Карпатах є **оборіг**⁵.

Головними ознаками оборогу є стовпи (1—12 шт.) та рухомий дах. Простір під дахом виконує роль сховища. Традиційний карпатський оборіг складається з: 1) чотирьох 3—10 метрових стовпів (од. «оборожина», «оборіжина», «оборожниця», «соха», «слуп»), вкопаних у землю або прип'ятих до нижньої рами; 2) рухомого даху («шапка», «шипка», «верх», «вершок», «дах», «дашок», «капелюх»); 3) чотирикутної платформи⁶ (укр. «подина», «пудина», «поденок», «поделя», «відениця», «віннице», «вильнице», «в'уднице», «вінице») або підстілки («стеливо») [8, с. 626; 12; 20, с. 75].

Обороги спочатку використовувалися для досушування та зберігання зерна у снопах. Про первісний землеробський характер цієї споруди свідчить наступні факти:

Малюнки з Веліславової Біблії, написаної у першій чверті XIV ст., ілюструють процес обмолоту зернових у відкритих токах та складання снопів в обороги, які стояли поруч [21, с. 33];

Такі самі обороги та відкриті токи поруч із ними побутували до середини XX ст. на східній Бойківщині та на Гуцульщині [3, с. 72];

В оборіг, який використовували для сіна, українці Карпат вкладали не лише отаву й найкраще сіно, але також снопи, із зерна яких варили кутю та пекли карачун;

Інші назви оборогу у моравських та словацьких діалектах — «станова (наметова) стодола» або «клебетниця» («*stanová stodola*», «*klebetnica*»⁷) [11, с. 264];

Там, де обороги побутували разом зі зрубними сінниками, сінники стояли на луках, в них зберігали виключно сіно, в оборогах навпаки складали солону та снопи;

У Голландії та Німеччині до недавнього були поширені обороги на стодолах.

Генеza оборогу пов'язана із західною околицею басейну Балтійського моря (Північна Німеччина, Нідерланди, Скандинавія), де вона відома ще з Бронзи. На більшу частину північно-західної Єв-

² Vihorlatské múzeum, Humenné.

³ Muzeul Etnografic al Transilvaniei.

⁴ Muzeul Național al Satului «Dimitrie Gusti».

⁵ Укр. *оборіг, воборіг, оборог*; пол. *bruk, bróg, brodło*; слц. та чес. *oboroh, brók, stanová stodola, klebetnica*; блр. *абарог, брор, брок*; рос. *аброк, оборог, брор*; лит. *baragas*, лат. *braga*; рум. *șorpi, oboroc, hoboroc*; угор. *abara*; нім. *Rutenberg, Berg*,

Barch, гол. та фландр. *Berg*, азл. *Haybarrack*, лігур. *Barco*, угор. *Abora* [5, с. 232; 19, с. 74—75].

⁶ Довжина кожної сторони близько 3,5 м.

⁷ Слово *клебетниця* дає змогу припускати, що споруда давня й відома з того часу коли молотили цілим родовим колективом, адже слц. *klebetnica, klebeta* — пліткарка, місце, де пліткували [22, с. 250].

ропи ця споруда поширилася вже у римські часи та пізніше (у V ст. н. е.) — із завоюванням англami та саксами Британських островів. У середньому та пізньому середньовіччі з німцями-колоністами потрапила до Східної Європи [19, с. 73]. Географія оборогів, як й давніх стогів на дереві, свідчить про їх виникнення та подальшу еволюції не просто у зоні мішаних лісів, а у перезволожених та горбистих ландшафтах. Про роль природи у визначенні ареалу оборогів на Прикарпатті писав І. Франко: «оборіг поширений в горах та на багатому лісом Підгір'ї, у Передкарпатті оборіг *«поступово зникає, його місце займають стіжки і скирти»* [23, с. 243]. Водночас ареал оборогу оминає більшу частину гір Центральної та Західної Європи, де він віддає першість зрубним сінникам [24, с. 1333]. У Карпатському регіоні оборіг відомий повсюдно у: Східних Карпатах, спорадично у Західних Карпатах [5; 15, інв. № 13657, 8744, 42693, 74702, 91529]. Ця споруда побутує на Підгір'ї, а також частково на Опіллі, Поділлі та Західному Поліссі. У Польщі оборіг поширений у багатьох регіонах, здебільшого: у Поозер'ї, Розточчі, та всій східній частині (від узбережжя Балтійського моря до Східних Карпат включно). Поза межами Карпат, рівнинних областей України й Польщі оборіг побутовував на заході Білорусі, на північному-заході Росії, північній Німеччині, Голландії, у країнах Балтії, Скандинавії, Англії, на Балканах (Словенія, західна Хорватія), Бельгії, Франції, півночі Італії, з XVIII ст. також у Новому світі (здебільшого у Канаді та США) [6; 25].

Надзвичайно цікаві поширення та роль оборогу у різних культурних й природних регіонах, екотипах та еколого-господарських нішах Карпат. Як свідчить наш аналіз, обороги притаманні тим екотипам, де землеробство відіграло більш-менш помітну роль у системі життєзабезпечення, водночас була велика (домінуюча або субдомінуюча) роль скотарства. На Бойківщині у першій половині XX ст. обороги найчастіше зустрічалися у середньогірних та низькогірних крутосхилових районах, що сусідують із полонинськими масивами, це у першу чергу: Внутрішні Горгани, Міжгірська верховина, Славська верховина, Сколівські Бескиди, Полонинський хр., Західні Бещади. У середньогір'ї, особливо у Горганах та масиві Парашка, де більшість лук віддалені від са-

диби, обороги стояли не лише на подвір'ї та загумінках, але й разом зі стогами на віддалених сінокосах й полянах. Там обороги були в кожному господарстві по кілька штук, за винятком найбіднішої верстви населення [16, арк. 39]. У низькогір'ї, де землеробство відіграло провідну роль, обороги були певною ознакою заможності, їх практично не можна було зустріти на віддалених луках, адже все сіно поміщалось на горище стайні, відчувався брак площі землі в інтравілані, лагідний рельєф давав змогу транспортувати сіно з будь-якої ділянки до Різдва. Наприклад, у с. Верхнє Гусне (північний схил Вододільно-верховинського хр.) у 1930 рр. приблизно кожне 20-те господарство мало оборіг в садібі, жодне — у готарі; ще менше оборогів було у Турківській верховині, практично не було їх у Розлуцько-Магуро-Лімнянському підрайоні Верхньодністерських Бескидів [26, с. 537; 7, с. 216].

На Гуцульщині обороги поширені повсюдно крім територій, де традиційно не вирощували зернові навіть на городах⁸. Найменше оборогів було у найхолоднішій центральній частині: у Ворохто-Путильському Низькогір'ї, Гриняві, Чивчинах. У готарі обороги частіше зустрічалися у Береговому Низькогір'ї (особливо у Горганській та Покутській частинах), у Покутсько-Буковинських Карпатах, а також на Закарпатській Гуцульщині. Там сінокоси багато років знаходилися на одному місці й займали досить велику площу, а отже потребували досконалішої споруди ніж стіг, крім того, в оборогах ночували косарі й не було потреби у колибі. У тих районах, де більшість сінокосів входило до складу полянських господарств, або представляли собою вториннополонинські луки («кішниці»)⁹, обороги здебільшого зосереджувалися у селі — на периферії городів, де були шматки сінокосів та відбувався обмолот зернових, а також на луках царинках, що були неподалік подвір'я [26, с. 534; 27, с. 42]. До наших днів така картина дожила у буковинських селах Сучавщини, де за часів соціалізму не була зруйнована традиційна система господарки [28]. На полянах-зимівках, де не вирощували зернові, сіно йшло на горище, решта — до стогів, не було потреби ночувати в оборозі; на кішницях доцільніше ставити кілька великих

⁸ Села долини Чорний Черемош від Топільче до Шибеного.

⁹ Покутсько-Буковинське Середньогір'я, Ворохто-Путильське низькогір'я, Полонинсько-чорногірська область.

Іл. 1. Відкритий оборіг, с. Богдан, Рахівський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2021)

Іл. 2. Оборіг з початкової стадією шалювання, с. Торунь, Хустський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2025)

стогів на рівній відстані один від одного, в разі потреби будувати колибу. При спрощенні полянської господарки до сінокісної¹⁰ на лісових полянах ставили оборіги й колиби, причому часто зрубні.

¹⁰ Активно це процес відбувався у другій половині ХХ ст.

На південному схилі Полонинського хребта й у Буковських верхах оборіги були поширені у різних висотно-екологічних нішах, втім, як й на Гуцульщині, здебільшого зосереджувалися при садибі та на ближніх луках, але тут причиною було велика роль вогневого землеробства у верхах з кількарічним використанням звільнених від лісу ділянок (поле-сінокіс-пасовисько-ліс). Вже у селах Вулканічно-міжгірно-улоговиної області та на її границі із Полонинським хр., де вогневі методи застосовувалися рідко, оборіги розміщалися як при садибі, так й на полянах й віддалених сінокосах [13, с. 48; 17, арк. 214].

На моравсько-сілезько-словацькому пограниччя (головно басейни Ольші та Чернянки)¹¹ шальовані оборіги зустрічалися здебільшого на хуторах-лазах, других резиденціях, рідко ставили їх на сінокосах чи на сільському подвір'ї, адже ближні сінокоси ніколи не оралися, знаходилися на несприятливому для ріллі місцях (рельєфних, перезволожених, тощо), середні сінокоси часто входили до складу колективної власності, а верхні представляли собою літнаркові поляни чи поляни-котельниці, звідки влітку сіно вивозилося додому, решта залишалася на горище (для потреби окотів). Там само, поширеними були так звані копенці (*kopenci*), які представляли собою компільований варіант стержневого стогу та оборігу на піднятій платформі. Відомі 2 варіанти копенців: а) на чотирьох стовпах, в яких стовпи вище за платформу (нагадують оборіг без даху з стоговиною в середині; б) на чотирьох стовпах зі стоговиною у середині (інколи на основі живих пнів) [15; інв. № 72026; 29, с. 113, 121, 123—125]. Перший варіант нагадує прообраз оборігу, де пра-оборіжини притискали безстержневий стіг з чотирьох сторін¹²; другий — стоги на платформах, які виникли на основі дерева (або групи дерев) або оборіги на основі 4 живих дерев. Цікаво, що стоги на основі живого смерекового дерева з обрубаним суччям спорадично побутують в Українських Карпатах (переважно на Гуцульщині), на основі листяних дерев (часто із залишеним гіллям) досі відомі у горах Суріану (Південні Карпати), згадки про давні оборіги на основі 4-х живих смерек, в яких стинали все гілля, залишаючи суччя для підвішування даху, ми фіксували на Бойківщині

¹¹ З другої половини ХІХ ст. населення брало активну участь у промисловості.

¹² Відомі у Підляшші.

ні (зокрема у с. Волосянка, що в басейні р. Опір) [17, арк. 184].

На моравському боці до другої половини ХХ ст. обороги побутували разом зі стержневими стогами й сінниками-стодолками на віддалених луках на периферії Карпат (на їх межі із Дольноморавським увалом) — у регіоні Словацька Моравія та частково Ганацко. Там обороги були різних цивілізаційних варіантів, від класичного з рухомим двосхилим чи напіввальмовим дахом (з подиною на основі 4 підвалин) до компільованого варіанту оборіг-сінник. Причому обороги та стоги часто використовували для складання соломи на полях, сінники стояли на віддалених луках, в них зберігалося лише сіно [30, с. 239—243].

У Словацькій частині обороги побутували островами на цілому південному макросхилі Карпат (переважно шальовані, напівшальовані або з нерухомим дахом). Зокрема на хуторах-лазах, де застосовували індивідуальне салашництво (в основному у Підполянні)¹³, а також на шталях (слц. «štala»)¹⁴ Словацького Рудогор'я та на колешнях (слц. «kolešňa») Ревуцької верховини [15, інв. № 13657, 87102, 8744, 91529], у сільських садибах в Малих Карпатах [21, с. 32]. Обороги у розглянутий період також побутували в садибах та на луках Лаборецької верховини та Вигорлату [10, с. 129; 14, с. 84]. Очевидно, походження словацьких оборогів слід шукати у німецькій (саській) колонізації північної Угорщини й Трансильванії у XII—XIV ст., а також у волоській колонізації XV—XVI ст., де цей саський елемент, який став частиною культури мармароських волохів, поширився на північний захід. Цікаво, що карпатські «саси» в перших колонізаційних хвилях представляли собою жителів Фландрії, Ено, Брабанту, Льежу, Зеландії, Мозеля, Лотарингії та Люксембургу¹⁵, й в меншій мірі Саксонії, тобто території, де сформувалася ця споруда та побутувала з доби Бронзи до середини ХХ ст. [31].

Протягом ХХ ст. відбувалася активна трансформація оборогів від відкритих (іл. 1) до шальованих, з поступовим перетворенням їх на сінні шопи, подеку-

Іл. 3. Шальований оборіг, с. В. Бистрий, Хустський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2008)

ди зрубні сінники [24, с. 1333]. Цьому сприяло доступність будівельних матеріалів завдяки модернізації лісової промисловості. Спочатку шальовали нижню частину вертикальними дошками, рідше пруттям чи ошварями, відтак піднімали шалівку вище (іл. 2). Це захищало фураж та снопи від пожирання дикими й свійськими тваринами та від намокання сіна косим дощем й снігом. Слід зазначити, що така шалівка відома у Карпатах ще у XVIII ст., втім, тоді застосовували не дошки, а рідкий зруб [9, с. 33]. Очевидно, згодом почали вживати також інші техніки.

Закінчений варіант, який називається «шальований» («зашальований», «закритий») оборіг, представляє собою нерухомий дах на 4-х кутових стовпах з 2—3 дверима на різній висоті у 1—2 стінах; або високі двері, які б давали змогу вибирати сіно спочатку зверху, а відтак вже з нижньої частини (іл. 3)¹⁶. Рідше зашивали три стіни, а чільну залишали відкритою, через неї нагромаджували та вибирали сіно [7, с. 218; 26, с. 540; 17, арк. 23, 159].

¹⁶ Це принципово відрізняє оборіг від стогу при порційному вибиранні сіна.

¹³ За В. Кубійовичем — салашництво Детванського типу.

¹⁴ Різні стадії розселення від сезонних стаєнь до окремих хуторів.

¹⁵ Території сучасної Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Франції.

Іл. 4. Коник на поляні між с. Росош та с. Керецьки, Мукачівський/Хустський райони Закарпатської обл. (фото І. Бойка, 2020)

Іл. 5. Оборіг на поляні між с. Росош та с. Керецьки Мукачівський/Хустський райони Закарпатської обл. (фото І. Бойка, 2020)

Іл. 6. Подина, поляна с. В. Рожанка, Самбірський район Львівської обл. (фото І. Бойка, 2009)

Найдосконаліший шальований оборіг вже має з 1—2 сторін притули-шопи для складання реманенту, підставок для сушіння сіна, транспортних засобів; інколи до такого оборогу прибудовували стаєнку.

Ранні стадії цієї еволюції можемо спостерігати у селах Білотисенської долини (Гуцульщина) й верхньої Ріки (Бойківщина), а також у регіоні Горнацко

(південно-східна Моравія). На Гуцульщині спочатку стоги та обороги, що стояли у готарі¹⁷, після накладання сіна, загороджували переносними секціями за зразком кошар, згодом пліт ніби пришили до оборогу. Іншим варіантом розвитку шальованого оборогу ми спостерігали у селах Вулканічно-міжгірно-улоговинної області та на її межі із Боржавсько-Краснянським масивом (закарпатські долиняни) на полянах та віддалених сінокосах, де побутували підставки — «коники» («колибки») (іл. 4). Спочатку (у другій половині ХХ ст.), після висушування сіна, коники розбирали й приставляли до оборогів, відтак стали робити окремі щити на кшталт високих штахетів, які оточують оборіг з трьох, а після завершення сінокосів — з усіх чотирьох боків (іл. 5). У Моравії каталізатором ставали заборони полювання та відстрілів диких травоядних звірів, які часто навідувалися на поля та сінокоси [17, арк. 253; 30, с. 132].

Трансформація оборогу інтенсивніше відбувалася у тих регіонах, де ліс і скотарство відігравали домінуючу роль у системі життєзабезпечення, а, отже, у другій половині ХХ ст. шальовані (нерідко, кількома камерні) обороги переважали на Гуцульщині та у Румунських селах Сучавщини й Марамарошу. Так само швидка еволюція відбувалася в селах басейну Лабірцю, Ублі, Ужа, Грону, через інвазійний вплив Центрально-словацького культурного регіону, де панували сінники. Ще швидше цей процес спостерігався на моравсько-сілезькому пограниччі та у Кісуцах, де на хуторах переважала щільна забудова й недоцільно (з точки зору пожежонебезпеки та поїдання тваринами) були класичні обороги [26, с. 545; 29, с. 113].

Незважаючи на примітивність конструкції класичного оборогу, варіативність проявлялася у кожній його деталі, що є прямим відображенням процесу адаптації.

У гірській місцевості обороги часто стояли у несприятливих для будівництва місцях. Найпростішою стратегією пристосування до перезволожених ділянок була спорудження стелива з грубого шару хмизу, гілок та тонкого круглого дерева. Використання оборожин різної довжини уможлиблювало горизонтальне положення даху на схилі, водночас подина, якщо лежала на землі, розміщалося під кутом до даху. Такі

¹⁷ На полянських луках чи розміщених поблизу розпоросених по схилах оседків.

стратегії могли застосовуватися лише там, де сама споруда була скромних розмірів, зокрема у Турківській верховині (стеливо) та на закарпатській Гуцульщині (нахилена подина) [16, арк. 210, 274].

На більшій частині північних Карпат, де обороги традиційно великого розміру, виникає потреба у подині на основі підвалин (іл. 6), та її піднесенні над схилом чи заболоченою ділянкою. Як й у випадку зі стогом, подину піднімають за допомогою або горизонтальних, або вертикальних палиць, проте в оборогах горизонтальні палиці часто масивніші й представляють собою справжній зруб, не рідко з кількома вінцями («обрубини»). Такий зруб дозволяв, у разі потреби (якщо ґрунт надто кам'янистий та вологий), не вкопувати оборожину (оборожини) у землю, а врізати кінці у кути зрубу, що представляло собою початковий етап створення рамкового типу. Тому обрубини були поширені у всій Полонинсько-Чорногірській області, Рахівському кристалічному масиві, Сколівських Бескидах, Горганах, Славській та Міжгірській верховинах, мармароській частині Румунії [16, арк. 329].

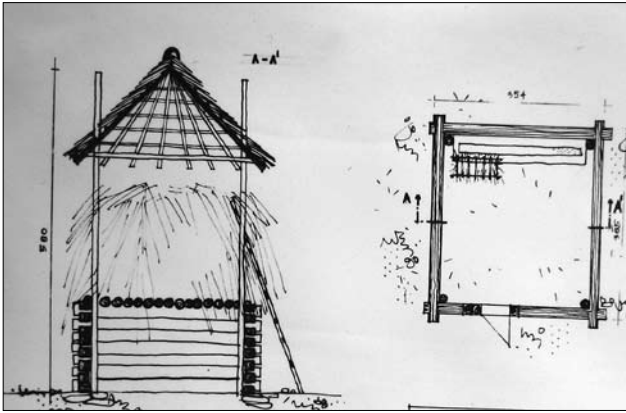
Цікаво застосування обрубин у Славській верховині та на її пограниччі. На схилах Славської улоговини модою ознаки традиційно є 1—2 ряди вінців, які вирівнюють поверхню за рахунок різної глибини врубки та різної товщини вінців. У верхів'ї Опору — на границі із Тухольською верховиною другого вінця здебільшого нема (через перевагу оборогів на надзаплавних річкових терасах), один ряд вінців виконує роль підвалин й лише злегка піднімає подину над поверхнею. У Чорноріпенському підрайоні (села долин Рожанки та Мізунки), де переважали сінокоси у верхньому — приполонинському ярусі, на полянах та річкових заплавах, застосовують 2—4 ряди вінці, проте вони вище за подину, яка лежить на двох поперечних, лежачих незв'язаних підвалинах, стовпчиках чи камінні (іл. 7). Такі обрубини не дають нижньому шару сіна розсіпатися й запобігають намоканню фуражу, що важливо при перевазі твердих злаків (розсіпається) та «лужанки» (сіно з мочаристих лук, переважно осоки, які гігроскопічні). На рельєфних ділянках, при відсутності каміння, подина може лежати на першому ряді вінців, тобто на 4-х зв'язаних підвалинах), вище знаходяться 2—3 ряди вінців-обрубин. Таким чином, екологічна варіативність у Чорноріпенському мікро-

Іл. 7. Оборіг з обрубинами, с. Сенечів, Калуський район Івано-Франківської обл.

районі Славської верховини ширша за варіативність у Тухольській верховині й представлена: 1) обрубинами з 2—3 рядами круглих вінців (подина нижче за обрубини, лежить на землі, камінні чи ковбицях); 2) обрубинами з 3—4 рядами круглих вінців (подина між 1 та 2 рядом вінців); 3) 2 рядами обрубин-протесів (подина нижче за обрубини); 4) 3 рядами обрубин-протесів (подина між 1 та 2 рядом). У долині Рожанки, де більшість сінокосів знаходиться на схилах, переважає два ряди тонких обрубин-вібляків, натомість у долині Мізунки — три, нерідко з масивних протесів [17, арк. 10, 99]. Припускаємо, що цей спосіб виник, як адаптація до рельєфу, але, через антропогенне порушення гідрорежиму та малоземелля, сінокоси та оранці опинилися на перезволожених ділянках й там подини на обрубинах стали виконувати іншу функцію, що ілюструє кросадаптацію.

Обрубини, які знаходяться вище за подину, побудували також в інших середньогірних районах з великим значенням скотарства, зокрема в Міжгірській верховині, Внутрішніх Горганах, спорадично на Гуцульщині. Тобто там, де переважали великі обороги зі сіном на основі твердих злаків або осок. Однак, через збільшення значення лісових промислів й, відповідно, більшої ролі різаного дерева в будівництві, з початку ХХ ст. обрубини почали поступово замінятися горизонтальними, відтак й верти-

Іл. 8. Креслення двоярусного оборогут (стаєнка/оборіг), с. Нова Селиця, Снинський округ Пряшівського краю, Словаччина, Фотоархів Інституту етнології та антропології Словацької академії наук, інв. № 27197

Іл. 9. Двоярусний оборіг (стаєнка/оборіг) на царинці з зимовим утриманням овець, с. Богдан, Рахівський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2021)

кальними дошками, набитими на оборожини. На цих територіях найшвидше йшла трансформація відкритого класичного оборогу до шальованого з нерухомим дахом [26, с. 542]. До тепер можна спостерігати в одному селі, навіть в одному господарстві, різні типи оборогів: з 2—3 рядами обрубин (переважно на віддалених сінокосах), з обшальованою нижньою частиною чи повністю шальовані обороги (лише на подвір'ях або сінокосах-царинках, що знаходяться неподалік садиб).

Іншим способом підняття подини над поверхнею було безпосереднє закріплення її на певній висоті оборожин. Ця висота, залежно від особливостей рельєфу, може коливатися від 30—40 см (на рівному) до 1,5 м (на схилі). Чинники, які викликали підняття подини, як стверджують польові матеріали, відрізняються у різних регіонах Карпат. Зокрема у Магурських Бескидах такі обороги побутують в ареалі стогів-копінців, де 1—1,5 метрові чотири стовпчи-

ки, які піднімають платформу, запобігають поїданню сіна та снопів вівса домашніми та дикими травоядними [29, с. 113, 142]. У середньогірних районах Бойківщини, багатьох регіонах Гуцульщини (головно у Свидівецько-Чорногірських Карпатах, Покутсько-Буковинському Середньогір'ю, Рахівському кристалічному масиві), а також на південному схилі Полонинського хребта у закарпатців-долинян причиною став виражений рельєф. На підгір'ю та у річкових долинах гірської частини (басейну Стрия, Дністра, Сяну), мотивацією ставало збільшення паводкової діяльності річок, внаслідок порушення людиною гідрорежиму. Під подинами складали реманент, влаштовували собачі буди [1, с. 56; 16, арк. 498]. З кінця ХІХ ст., через малоземелля, а отже брак місця, подини почали піднімати вище (до рівня 1,5—2 м), влаштовували стелю й двері, поступово перетворюючи нижню частину на шопу, возівню, стаєнку (іл. 8), комору, дровітню, майстерню, згодом також на літню кухню, гараж [1, с. 56; 7, с. 218]. Цікаво, що обороги на господарських будівлях зі середньовіччя були поширені на перезволожених землях Західної Європи, зокрема у Нідерландах [32].

Двоповерхові обороги створювалися як на основі класичних оборогів без обрубин, так й зі обрубинами, останніх відрізняло розташування оборожин в середині зрубу, натомість у варіантах, що виникли на основі споруд без обрубин, необов'язково було застосування зрубної техніки, оборожини знаходилися із зовнішньої сторони конструкції.

Висотно-зональне положення¹⁸ та характер господарського використання¹⁹ не сприяли цієї трансформації у готарі, навіть у тих регіонах, де двоярусні споруди переважали у садибах. На Гуцульщині такі обороги (перший поверх — стаєнка, другий — оборіг) інколи будували на границі царинок та індивідуальних пасовиськ (корови вдень випасалися на толоці, на ніч та під час доїння перебувала в стаєнці). Також вони могли будуватися безпосередньо на царинках. Спочатку до оборогу прибудовували кошару, де зимували вівці, споживаючи сіно з оборогу. Згодом кошара перетворювалася на зрубну шопу, яка або увійшла до складу оборогу, в якості першого поверху (іл. 9), або відбувався розвиток по гори-

¹⁸ Тобто відсутність фактору паводкової діяльності на схилах.

¹⁹ Використання даного угіддя лише як сінокоосу.

зонталі з утворенням цілого комплексу: оборіг + стенка + шоба для с/г реманенту та підставок для сушіння сіна [33, с. 340].

Шальовані обороги вирівнюють на поверхні аналогічно класичним оборогам. Зокрема, платформа одним кутом чи ребром лягає на землю, а інші кути чи ребро нависають над поверхнею, підперті кутовим камінням або ковбицями. У Покутсько-Буковинському середньогір'ю, яменський пісковик, який часто виходить на поверхню, застосовується в якості кам'яної підмурівки на сухо при спорудженні хати та ін. будівель, в тому числі й оборогу. У басейні Білої Тиси підпирали основу за допомогою кам'яних колон, які дублювалися ковбицями. Нависання оборогів та шальованих оборогів над землею, як свідчать польові матеріали, характерно для Полонинсько-Чорногірської області, Покутсько-Буковинських Карпатах, східній частині Вододільно-верховинського хр., себто при лазовому розселенні при вираженому крутосхиловому рельєфі. Там само, застосовується підрізання ґрунту для вирівнювання поверхні.

Крім того, частим для Гуцульщини, особливо на відкритих для вітру й водночас сухих та рельєфних площадках, є «обтікання» поверхні за рахунок придулу²⁰. Вони, не лише дозволяють раціонально використовувати площу, але й значно зменшують вітрове навантаження та зміцнюють конструкцію.

Менше поширення у Карпатах мають обороги рамкової конструкції, при цьому нижні кінці оборожин не вкопані, а прикріплені до лежачої платформи або, частіше, стоять прямо на землі (плоскому камені); об'єднанні такі оборожини поперечними брусами. Характерними особливостями цього типу оборогів на закінчених еволюційних стадіях є прямокутні або квадратні у перетині оборожини, верхня рама й навскісні підсилюючі балки (іл. 10). Відсутність цих пристроїв призводять до похилення оборожин, збільшення навантаження на платву. Закінчений варіант адаптований до перезвожених або дуже кам'янистих земель, його легше поставити на рівній площадці, оборожини не згнивають, водночас він менш стійкий для ураганних вітрів, його важко вирівняти на схилі. На прикарпатському підгір'ї, а також у підгірських та низькогірних селах Марма-

²⁰ Переважно в них зберігається реманент, або різне за якістю сіно.

Іл. 10. Рамковий оборіг, регіон Мармарош, Румунія. Muzeul Național al Satului «Dimitrie Gusti» (фото І. Бойка, 2014)

рошу він відомий з ХІХ ст. У долині верхньої Тиси й зокрема Білої Тиси такі обороги побутували вже у міжвоєнний період, на той час поступаючись варіантам з вкопаними оборожинами. У теперішній румунській частині Мармарошу, як зазначає Т. Іванчук, рамковий варіант є єдиним [9].

Основними факторами впливу на оборожини є вітер, сили гравітації, а також замокання, яке прискорює гниття. На відміну від стогу, який має лише одну жердину, карпатський оборіг рідко потребує додаткового захисту проти дії вітру та гравітаційних сил, проте подекуди ці фактори є актуальними. Відомо чотири варіанти адаптації проти цього: 1) підпирання численними палями цілого оборогу на зразок підпирання стогу (іл. 1); 2) підпирання палями оборожин (переважно двома палями) зі сторони протилежної сили дії фактору (іл. 11) й 3) застосування верхньої рами, яка зміцнює цілу конструкцію (іл. 10); 4) незначний нахил конструкції до середини з низу до гори, в наслідок чого сам оборіг набуває форму ледь помітної трапеції (іл. 12). Причому на стрімких схилах палі мало ефективні, адже їх треба ставити нижче по схилу (через дію вітрів-горішінців, які працюють вкупі із силами гравітації), де утруднена опора; там доцільніше верхня рама.

Топографія сінокосів та особливості рельєфу визначили й географічні особливості поширення цих способів адаптації. Зокрема, верхня рама пошире-

Іл. 11. Оборожина підперта сохою, с. Урич, Стрийський р-н Львівської обл. (фото І. Бойка, 2020)

Іл. 12. Дворянський оборіг, Фотоархів Інституту етнології та антропології Словацької академії наук, інв. № 63946

на у Полонинсько-Чорногорській області, палі переважають у Міжгірській верховині, Вододільно-верховинському хребті, Горганах, Свидівецько-Чорногірському масиві. Там, де ці фактори діють перманентно (напр. у Внутрішніх Горганах) в процесі еволюції палі перетворилися на цілий пристрій, який нагадує драбину з 2—3 щаблями. Використовують підпори на тих оборогах, де, через брак смерекового матеріалу, оборожини робили надто тонки-

ми, зокрема у Береговому Бескидському низькогір'ї. Там підпирають вилкоподібними палями, якими також піднімають дах оборогу [16, арк. 214]. Незначне звужування оборогу до гори спорадично (очевидно в якості культурної мутації) зустрічають в багатьох карпатських регіонах, однак часто цей прийом можна було побачити у Буковських верхах, причому переважно на двоповерхових оборогах, де оборіг звужувався до гори завдяки нахилу зрубу. Така форма більш стійка, має меншу парусність, сприяє легкому стіканню опадом [15, інв. № 63946].

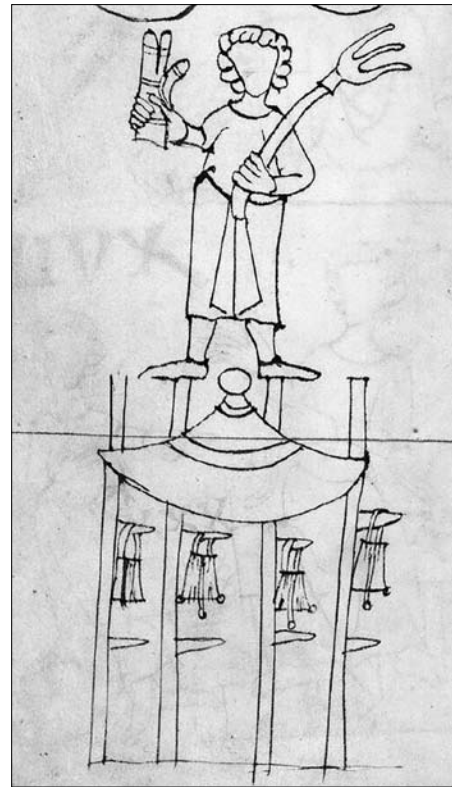
Різні лінії адаптації проти вітру й гравітації в деякій мірі вплинули й на специфіку піднімання (опускання) даху оборогу та його еволюції. Зокрема при наявності верхньої рами дах опускають (піднімають), перекинувши мотузь через неї, згодом за допомогою тросу та лебідки. Піднімання (опускання) даху у безрамкових варіантах відбувалася підважуванням палями окремих кутів даху з землі або за допомогою драбин, на яку залазили люди. Традиційними варіантами фіксації даху на оборожинах були: а) прив'язування кожного кута даху до оборожини гужвою; б) 8-подібний пристрій, в якому верхня петля була вище кута даху, нижня — під кутом даху; в) за допомогою чопів, які вставляють в отвори оборожин. Зі середини ХХ ст. у верхів'ях Опору, верхньої Ріки та Мізунки також застосовували під кутами даху дерев'яні клинці, які закріплювали за допомогою дроту до стоговини (іл. 2). Всі способи, окрім клинців та чопів в отворах, потребували негладку (сучкувату) поверхню на оборожинах, яка залишалася на стовбурах хвойних дерев. Саме сучки на оборожинах, на які просто ложили дах, поза всяких сумнівів, — найбільш архаїчний варіант кріплення, зокрема відомий на зображенні «Саксонське дзеркало» (іл. 13), датоване 1336 роком [34]²¹. Первісність цього варіанту ілюструє також діалектологія, зокрема на пригорганському підгір'ї оборожини називають сохи [8, с. 626]. Цікаво, що у південно-східній Моравії у першій половині ХХ ст., замість сучкуватих, поширилися оборожини з набитими в них великими цвяхами, за які й ловилися петлі, які тримали кути даху [29, с. 132]. При відсутності сучків на стоговині, при використанні 8-подібної петлі, застосовували також поперечну паличку.

²¹ Очевидно дах просто ложили на сучки, які залишали рядами.

Крім переліченого, на еволюція пристроїв, які закріплювали рухомий дах, впливали — його розміри та вага, а також висота оборогу. Саме це спричинило поширення у першій половині ХХ ст. на всій Гуцульщині, східній Бойківщині, у закарпатсько-долинянських селах, що лежать у підніжжі Полонинського хребта (включаючи Воловські верхи), способу чопів, які запускали в просвердлені отвори, а у другій половині ХХ ст. на рамкових оборогах ще дротяно-лебідочного способу. Цікаво, що у Західній та Центральній Європі ці прийоми відомі з доби Ренесансу.

Аби не затікала вода по оборожинах, застосовували різні адаптаційні прийоми. Найбільш поширеним є: а) обмотування перевеслом зі соломи (або твердих злакових трав) кожну оборожину перед отвором вище даху; б) виплітання на кожній оборожині по вінку (гуц. *калачик*); в) в ареалі дощкової покрівлі під дахом на оборожину вішання дощечки-козирка (іл. 14)²². Цікаво, що при зміні покрівельного матеріалу зі солом'яного чи трав'яного на дощковий застосовують стару техніку — перевесла та калачики, зрідка, як новація, — дощечки. У с. Пасічна (долина Бистриці Надвірнянської) оборіг, зафіксований в фотоархіві Інституту народознавства, представлений двоярусною будівлею, внизу — стаенка, на горі — оборіг, проте стеля (для стаенки), яка є поодиноким для оборогу має довкола дашок з одного ряду драниць, які захищають стіни стаенки та загати, що до неї прибудована, від опадів [18, арк. 78]²³. Такий самий прийом ми фіксували у с. Дихтинець (Путильське низькогір'я) на шальованому оборозі. Можна припустити, що цей адаптивний прийом є перенесений зі сакрального будівництва, де багатозаломні верхи виконують ту саму функцію [35, с. 107]. На цей факт указував й А. Данилюк, який писав: *нижня будівля мала по краях спеціальні перекриття, що нагадували звичайні дзвіниці, отже обороги дають можливість вияснити генезис багатоярусних перекриттів замкового, оборонного та церковного будівництва* [36, с. 44].

На покрівлю брали менш якісний матеріал ніж на хату, не лише соломі чи драницю, а й траву та луб'я. У Буковських верхах, у більшості районів Бойків-

Іл. 13. Зображення оборогу на Саксонському дзеркалі 1336 р. Rutenberg Sachsenpiegel LR III 45 8.jpg. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B3#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Rutenberg_Sachsenpiegel_LR_III_45_8.jpg

Іл. 14. Засоби для стікання води на оборожині (півка та козирок), Богдан, Рахівський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2009)

²² Згодом стали робити зі шматків: гуми (скату), лінолеуму, півки, покрівельної бляхи.

²³ Утеплює стаєнку та йде на стеливо.

Іл. 15. Напівшальований оборіг з асиметричним дахом, Богдан, Рахівський район Закарпатської області (фото І. Бойка, 2021)

щини до середини, а подекуди й до кінця ХХ ст., переважали обороги пошиті околотами. В ареалі «топтаних хат»²⁴ обороги крили способом в натруску (мервою, вівсяною соломою, зрідка — травою). У середньогірних ландшафтах, де у лісах багато було смереки, велику долю у системі життєзабезпечення мали лісові промисли (Гуцульщина, східна Бойківщина) у садибах обороги покривали драницею, натомість на віддалених сінокосах — крили переважно смерековою корою, на південному схилі східного Вододільно-верховинського хр. — у натруску (соломою) та колотими драницями, у Внутрішніх Горганах та у селах Колочавської улоговини — травою, яку на початку ХХ ст. витіснила драниця. Часто крили соломою у гуцульських селах Тиси та Чорної Тиси, куди проникали панонські повітряні маси й відповідно вирощували порівняно більше зернових ніж, напр. у селах, що лежать через перевал у прикарпатській частині (Яблуниця, Ворохта, тощо), водночас невідоме таке покриття було у Білотисенській долині, де

²⁴ Міжгірська та частково Воловецька верховина, північні схили Боржави та Красної, Південні Карпати, значна частина Трансільванії та Мармарошу.

вистачало лісу, а землеробство носило яскраво виражений городній характер. При солом'яній покрівлі даху вивершували шапкою (капчуком) з великого житнього снопу (колосом до низу), або смерекового луб'я (на Гуцульщині, Горганах, спорадично у всіх Карпатах на віддалених сінокосах) [3; 25, с. 537].

Конструкція даху оборогу представлена різними варіантами; найархаїчніші, які крили сніпками соломи, — овальна або частіше прямокутна рама з круглого тонкого дерева. До цієї рами кріплять поздовжні тонкі круглі гілочки, які оплітають поперечним лісовим пруттям, вже до цього пруття прив'язують сніпки соломи. Такий дах нагадує шапку й має частіше конічну чи наближену до неї форму. Іноді поверх соломи ще давалася від вітру решітка [1; 35, с. 104]. Деяко подібними були обороги, що дожили до 1930-х років у селах Колочавської улоговини, в яких дах представляв собою виплетений на землі *лисянковий кущ*, критий травою [17, арк. 68].

Пізнішими формами можна вважати вальмову, напіввальмову, сідлову й найпізнішу — односхилу; остання рідко застосовується на класичному оборозі з рухомим дахом. Шальований оборіг має дах з 1—2 схилами, класичний - представлений всіма варіантами. Покрівельний матеріал часто визначав й форму даху, адже солом'яний матеріал не доцільно робити на однодашківій покрівлі, водночас не доцільно набивати дошку до конусоподібної основи, тощо. А отже простежується закономірність — конічні (стіжкові), пірамідальні (шатрові) та вальмові варіанти найдовше застосовували в тих екотіпах, де землеробство відіграло значну роль у системі життєзабезпечення, натомість напіввальмова, сідлова та однодашкова (на класичному варіанті) з'явилися найраніше там, де лісові промисли та скотарство переважали над землеробством. Певну роль відігравали й будівельні традиції житлового будівництва, зокрема Малокарпатські *клебетніци* мали вальмовий та піввальмовий дах, натомість пошивалися вимолоченими солом'яними снопами, адже це було притаманно будівництву житлових та господарських споруд в цьому регіоні [21, с. 32]. Окрім будівель в садибі на форму даху оборогу впливали також інші споруди, зокрема сторожові колиби. Напр. у селах Білотисенської долини сторожові колиби побутували не лише на полонинських салашах, але й при веснуванні та на так званих осенівках, коли випасали ове-

Таблиця

Поширення та морфологічні особливості оборозу у різних культурних та природних регіонах Карпат (перша половина ХХ ст.).

Морфологічні особливості	побутування у еколого-господарських нішах	Платформа та її положення відносно оборожин	форма даху	Покрівля	нижній ярус	Шальовані х оборози
Підгір'я	при садибі	стеливо, подина, інколи рамкова конструкція	стіжкова	солома сніпками	часто	зрідка
Берегове низькогір'я та ВДБ ¹	при садибі	часто стеливо	стіжкова	солома сніпками	часто	зрідка
Сколівські бескиди	при садибі, на віддалених сінокосах-«кісницях», інколи на полянах	подина на підвалинах, стеливо	шатрова, стіжкова	солома сніпками	зрідка	зрідка
Західні Бещади	при садибі	подина на підвалинах, стеливо	стіжкова, шатрова	солома сніпками	часто	зрідка
Турківська верховина	при садибі	стеливо, подина на підвалинах	стіжкова	солома сніпками	спорадично	зрідка
Сможівська в.	при садибі та на віддалених сінокосах	подина на підвалинах, зрідка стеливо	шатрова, стіжкова	солома сніпками	зрідка	зрідка
Славська в.	при садибі, на полянах	подина на 1—2 нез'язаних підвалинах (на ковбицях чи камінні), подина на підвалинах, інколи ще кілька вінців-обрубин	шатрова, стіжкова	солома сніпками чи в натруську	спорадично	зрідка
Воловецька в.	при садибі	стеливо, подина на підвалинах	шатрова, стіжкова	солома сніпками	спорадично	зрідка
Міжгірська в.	при садибі, на віддалених сінокосах, на полянах	подина на підвалинах	шатрова, стіжкова	солома сніпками чи в натруську	часто	часто
Скибові Горгани	при садибі, на полянах, часте використання їх як стодоли	стеливо та подина на підвалинах	шатрова, стіжкова	солома сніпками, дошка	зрідка	зрідка
Внутрішні Горгани	при садибі, на полянах, на віддалених сінокосах, інколи використання як стодоли	стеливо, подина на підвалинах, інколи ще кілька вінців	шатрова, піввальбова, стіжкова	солома сніпками чи в натруську, дошка	спорадично	спорадично
Пра-Тересва	при садибі, на полянах, інколи використання як стодоли	стеливо, подина на підвалинах	шатрова, стіжкова	трава в натруську, дошка	спорадично	часто

¹ Верхньодністерські Бескиди.

Продовження таблиці

Морфологічні особливості	побутування у еколого-господарських нішах	Платформа та її положення відносно оборожин	форма даху	Покрівля	нижній ярус	Шальовані оборожини
Бойківщина та пограниччя	при садибі, на полянах, на віддалених сінокосах, використання для сіна та снопів	стеливо, подина на підвалинах	шатрова, стіжкова	солома сніпками	часто	зрідка
Полонинський хр. разом із Буковськими верхами	при садибі, на віддалених сінокосах, на полянах	подина на підвалинах, рідше стеливо	шатрова, стіжкова	солома, в натруську мервою та папороттю солома сніпками	часто	зрідка
Вигорлат-Гутинський хребет із міжгірною долиною	при садибі, на віддалених сінокосах, на полянах	рамкова або стеливо	шатрова, стіжкова	солома сніпками чи в натруську мервою та папороттю	спорадично	зрідка
Низькогірно-Стрімчакова область	при садибі, на віддалених сінокосах, на полянах	стеливо, подина на підвалинах, рамкова	шатрова, стіжкова	солома сніпками	спорадично	зрідка
Вся Долинянщина	при садибі, на віддалених сінокосах, на полянах	подина-стеливо або рамкова	шатрова, стіжкова	в натруську різною сировиною чи околотами	спорадично	зрідка
Покутсько-Буковинські Карпати, Міжгірно-улоговинна область, Гринява та Чивчини	на царинках, рідше при садибі	стеливо, подина на підвалинах	сідлова, вальмова, напіввальмова	дошка	зрідка	часто
Свидовецько-Чорногірська обл. та Мармароський масив	при садибі, на полянах, на царинках	подина на підвалинах, рамкова, подина-стеливо	шатрова, сідлова, вальмова, напіввальмова	дошка, внатруську травою чи мервою	часто	спорадично
Горгани	при садибі, рідше на полянах та царинках	подина на підвалинах та подина-стеливо	шатрова, сідлова, вальмова, напіввальмова	дошка, трава, луб'я	зрідка	часто
Вся Гуцульщина	при садибі, на царинках, рідко на полянах	переважає подина на підвалинах	сідлова, вальмова, напіввальмова	дошка, рідше трава внатруську, луб'я	зрідка	часто

Продовження таблиці

Морфологічні особливості	побування у еколого-господарських нішах	Платформа та її положення відносно оборожин	форма даху	Покрівля	нижній ярус	Шальовані оборози
Сучасна Румунська частина Мармарошу й Сучавщини	на царинках, рідше при садибах	рамкова конструкція	шатрова	дошка, солома сніпками	спорадично	спорадично
Східні Карпати	У всіх еколого-господарських нішах рівномірно окрім полонинських кішниць, часто використання як стодоли	подина на підвалинах, стеливо, рідше рамкова	шатрова, стіжкова	солома сніпками, дошка	спорадично	спорадично
Моравсько-Сілезько-Словацьке пограниччя	при садибі	подина піднята над поверхнею за допомогою стовпчиків	сідлова	дошка, гонт	-	лише такі
Південно-східна частина Моравії	при садибі, на луках та полях, часте використання як стодоли	подина-підвалини на кам'яній підмурівці або кутових колонах	шатрова, сідлова, вальмова, напіввальмова	солома, гонт, дахівка	спорадично	рідко
Південний макросхил Карпат Західного та Центрально-словацького регіонів	на полях та хуторах, рідко на полях, використання також як стодоли	стеливо, рамкова конструкція, подина на підвалинах	сідлова, вальмова, напіввальмова, тенденція до унерухомлення даху	гонт, дошка, дахівка, солома	спорадично	переважали
Ондавська та Лаборецька верховина, Вигорлат	при садибах, рідко на луках	подина-стеливо, подина на підвалинах, рамкова конструкція	сідлова, переважно нерухомий дах	солома	зрідка	майже повністю замінили класичний оборіг, подекуди перетворилися на зрубні сінники
Західні Карпати	у всіх еколого-господарських нішах, включаючи орні ділянки, крім віддалених сінокосів, інколи використання як стодоли	подина на підвалинах, стеливо, рамкова	сідлова, тенденція до унерухомлення	гонт, солома	спорадично	часто
Низинні області західної та Північної Європи	на луках, полях, при садибах	рамкова, на зрубі, подина-стеливо на вкопаних палях	шатрова	солома, дахівка, етерніт	дуже часто, не рідко під оборозом великі господарські приміщення	не відомі

чі стада-мішання або невеличкі отари-марадики та кошарували луки до й після полонинського сезону [28]. Причому обороги та колиби стояли поруч один з одним. Результатом стало застосування на оборогах крім інших варіантів, ще дахів з асиметричними схилами (іл. 15). Слід зазначити, що форма даху обумовлювала й пропорції самого оборогу. Таким чином, квадратний у поперечному перетині оборіг зі стіжковим чи шатровим дахом, через зміну форми даху, поступово перетворювався на прямокутний.

Крос-культурний аналіз у вигляді таблиці дозволить нам краще зрозуміти поширення різних типів оборогів та їх основних конструктивних елементів в різних природних та культурних регіонів.

Висновки.

- Незважаючи на видиму примітивність, оборіг може бути гідним об'єктом для вивчення культурно-екологічних сюжетів, ілюстрацією екологічних законів й правил, у дослідженні механізмів культурної адаптації до природного та соціального середовища, культурної еволюції, для визначення границь етнографічних, культурних та навіть природних регіонів;

- Ареал оборогів протистоїть ареалові зрубних та зрубно-каркасних сінників; виключенням є південно-східна частина Моравії, яка лежить на перехресті природних та культурних областей (там сходяться ареали оборогів, стогів та сінників);

- Оборіг у Карпати, очевидно, прийшов кількома шляхами: 1) південним (*саським*), підсиленням волоською колонізацією з Мармарошу; 2) віслабузьким; 3) північно-західним (*сілезьким*);

- Незважаючи на германське походження, на карті Карпатського регіону ареал оборогу у великій мірі тотожний із ареалом волоської колонізації; припускаємо, що це свідчить як про значний вплив сасів на культурогенез карпатських волохів, так й про особливості системи розселення й природокористування сіл на волоському праві;

- Гірський рельєф змушує шукати споруди для зберігання фуражу та снопів зернових поза межами сільської забудови. У селах на німецькому та звичайному праві (переважали у Внутрішніх Карпатах), з їх компактною сільською забудовою, незмінним положенням різних категорій с/г угідь, які часто займали певний висотно-екологічний ярус, доцільніше на луках ставити зрубні сінники, на полях — комо-

ри або стодоли. У поселеннях на волоському праві (переважали у Флішових Карпатах), з розмитою структурою угідь та відносно малою щільністю забудови в ойкумені, оборіг був доречним як у садибі, так й на луках та полях, за виключенням тих регіонів, де були поширені поляни-літнарки;

- Ареал стогів значно ширше за ареал оборогів, адже стіг, в якості тимчасової споруди для зберігання фуражу, в тій чи іншій мірі доцільний при всіх стратегіях розселення й природокористування, він генетично пов'язаний із деревом та підставкою для сушіння сіна — островою, яка відома в цілих Карпатах;

- Саме з вказаних причин оборогів не було у більшості культурних регіонів Словаччини та гірської Польщі, водночас традиційно повсюдно є в українських Карпатах та на українсько-румунському етнічному пограниччі; в меншій мірі обороги побутували також у Моравії й Сілезії;

- Ствердження того, що обороги у Карпатах були поширені більше ніж у рівнинних областях, які прилягають до гірського масиву, є вірним лише відносно української та румунської частин, водночас незаперечним є їх значно більша ландшафтотворча роль у горах, адже, на відміну від рівнин, карпатські обороги традиційно будували також у готарі;

- Оборіг — парадоксальне явище культури, з одного боку його можна вважати символом скотарської культури, водночас, на відміну від інших споруд для зберігання сіна, оборіг генетично й функціонально зв'язаний із землеробством, тому був відсутній там, де не вирощували зернові культури;

- На підставі крос-культурного аналізу основних морфологічних характеристик оборогу та його поширення важко виокремити загальнокарпатські риси, окрім непоширення велетенських двоповерхових варіантів, відомих у північно-західній Європі. Натомість можна виділити культурно-регіональні риси:

- До бойківських рис можна віднести: побутування їх у всіх еколого-господарських нішах, крім полів та ближніх й полонинських сінокосів, практично рівна роль різних видів платформ, мале поширення оборогів рамкової конструкції, шатровий чи стіжковий дах, критий соломною, значна трансформація до двохповерхових варіантів, водночас не популярність шальованих оборогів, фіксація даху на оборожинах переважно за рахунок скрученого гілля, відтак дротів;

- Гуцульщині притаманно: наявність оборогів на ближніх полях-царинах, не поширення оборогів на лісових та полонинських кішницях та відсутність їх на полянах, часте використання як стодоли, подини на зав'язаних підвалинах, різні форми даху, обороти не лише квадратні, але й продовгасті у поперечному перетині, фіксація даху чопами, які вставляються в отвори в оборожинах, властиво перетворення оборогу на шальовану шопу;

- Більшість ареалу розселення закарпатців-долиннян розташований у Внутрішній субпровінції, що наближає їх у культурному плані до мешканців Трансільвано-Мармароського регіону, це проявляється й на спільних екологічних та морфологічних рисах оборогів (топографія, аналогічно бойківській, часто рамкова конструкція, не рідко покриття в на-труску, помірні тенденції до вертикального розвитку й перетворення на шальований варіант);

- Західним Карпатам в цілому властива швидка еволюція оборогу у сінну шопу чи зрубний сінник (за виключенням територій, де оборіг побутує поруч із ними), двосхилий дах, перевага рамкової конструкції та подини на основі чотирьох зв'язаних підвалин, відсутність оборогів на дальніх луках, натомість наявність їх на ближніх та на орних полях;

- Еволюція класичного оборогу до двоповерхового варіанту можна вважати ароморфозом, адже в такому разі ускладнювалася функціональна та морфологічна складова споруди;

- Перетворення класичного оборогу до шальованого, очевидно, є прикладом дегенеративної адаптивної еволюції, адже спрощується морфологія споруди, переважно треба класти повністю висушене сіно; водночас шальовані обороти легше наповнити фуражем й легше його вибирати (що не потребує злагодженої роботи цілого колективу); шальований оборіг захищає фураж від поїдання дикими та домашніми тваринами, пристосований до намокання зовнішнього шару косими опадами;

- Так само дегенеративним явищем можна вважати компіляцію оборогу та стогу на платформі й утворення копенця на чотирьох оборожинах, відтак на пальовій платформі, що очевидно пов'язано зі зменшенням поголів'я худоби та ролі землеробства на користь участі населення в промисловості у Сілезькому регіоні;

- Копенці на основі живих дерев можуть бути прикладом ремінісценції початкових стадій еволюції оборогу;

- На прикладі оборогу простежується закон полілінійності адаптації, де пристосування до аналогічних факторів середовища може відбуватися кількома шляхами, тобто може мати кілька ліній (способів) адаптації. Зокрема, у Карпатах автори дослідили 6 способів пристосування до нерівного рельєфу, 4 — до вітрового навантаження та сил гравітації, 2 — до гниття оборожин;

- Прикладами крос-адаптації можуть служити: обрубини з 2—3 рядів вінців на оборогах, які представляли собою пристосування до нерівного рельєфу, піднімаючи певні частини подини над поверхнею; потрапляючи в зону мезоксерофітної (тверді злаки)²⁵ та гідрофільної (мочарі)²⁶ рослинності, запобігали розтрушуванню дрібного сіна та набирання ним вологи;

- На прикладі оборогу можна простежити взаємовплив різних будівель та споруд, включаючи підставки для просушення трави, житлові та сакральні будівлі.

Список скорочень:

Англ. — англійське

Блр. — білоруське

Гол. — голандське

Лат. — латиське

Лит. — литовське

Лігур. — лігурійське

Нім. — німецьке

Пол. — польське

Рос. — російське

Рум. — румунське

Слц. — словацьке

Угор. — угорське

Укр. — українське

Фландр. — фландрійське

Чес. — чеське

1. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину. *Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 68—99.

2. Франко І. Під оборогом. *Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1979. Т. 22. С. 35—52.

²⁵ На вторинні полонини.

²⁶ Заплавни.

3. Falkowski J. *Zachodnie pogranicze Huculszczyzny: Dolinami Prutu, Bystricy Nadworniańskiej, Bystricy Solfwińskiej i Łomnicy. Pracy etnograficzne*. Lwów: Wydawnictwo Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie, 1937. № 3. 170 s.
4. Falkowski J. *Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny. Pracy etnograficzne*. Lwów: Wydawnictwo Towarzystwa ludoznawczego we Lwowie, 1938. № 4. 107 s.
5. Moszyński K. *Kultura ludowa Słowian*. Kraków, 1929. T. 1.
6. Kwaśniewski K. Brogi jako element zagrody chłopskiej w Polsce (na podstawie badań etnograficznych w 1955 roku). *Etnografia Polska*. 1965. R. 9. S. 103—121.
7. Радович Р. *Народна архітектура Старосамбірщини ХІХ — першої половини ХХ ст. (житлово-господарський комплекс)*. Київ: Видавець Олег Філюк, 2015. 352 с.
8. Радович Р. Господарські споруди селянського двору на Покутті: стодола та оборіг. *Народознавчі зошити*. 2018. № 3. С. 618—629. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001093120>
9. Ivanciuc T. Şoprul şi alte structuri pentru fân din Țara Maramureşului. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2020. S. 23—38.
10. Podolák J. *Tradiné poľnohospodárstvo na Slovensku*. Bratislava, 2008.
11. Frolec V. *Lidová architektura na Morave a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974.
12. Могитич І.Р. Житлові та господарські будівлі двору. *Народна архітектура Українських Карпат ХV—ХХ ст.* Київ: Наукова думка, 1987. С. 69—125.
13. Sopoliga M. *Tradicie hmotnej kultury ukrajincov na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2006. 292 s. ISBN: 80-224-0883-2.
14. Lazorič J. *Fotočítanka ľudovej architektúry a bývania východného Slovenska*. Prešov, 2002.
15. *Фотоархів Інституту етнології та антропології Словацької академії наук*.
16. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 469 (Польові етнографічні матеріали до теми «Система матеріального забезпечення бойків», зібрані у Турківському, Сколівському р-нах Львівської обл., Воловецькому, Велико-Березнянському, Міжгірському р-нах Закарпатської обл., Рожнятівському, Долинському р-нах Івано-Франківської обл., І. Бойком, 1998—2005).
17. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 610 (Польові етнографічні матеріали до теми «Матеріальна культура Бойківщини», зібрані у Старосамбірському, Турківському, Сколівському р-нах Львівської обл., Воловецькому, Велико-Березнянському, Іршавському, Свалявському, Міжгірському р-нах Закарпатської обл., Рожнятівському, Богородчанському р-нах Івано-Франківської обл., І. Бойком, 2007-2011).
18. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 274.
19. Zimmermann W.E. *Erntebergung in Rutenberg und Diemen aus archäologischer und volkskundlicher Sicht*. Néprajzi Értésítő a Néprajzi Múzeum Évkönyve, 1991. S. 71—104.
20. Бойко І., Лозинський І. Поширення та конструктивні особливості стогу у Карпатах (кінець ХІХ — середина ХХ ст.): культурно-екологічний аналіз. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 2. Ч. 2. С. 73—80. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12562>
21. Mencl V. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980. 630 s.
22. *Krátký slovník slovenského jazyka* (Kolektív autorov). Bratislava, 2003. 945 s.
23. Франко І. Моя вітцівська хата. *Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1985. Т. 39. С. 243—244.
24. Бойко І., Łach J. Генеза, типологія та поширення зрубних сінників у західних Карпатах у першій половині ХХ ст. *Народознавчі зошити*. 2021. № 6 (162). С. 1322—1334. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1322>.
25. *Hay Barracks in Newfoundland*. URL: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/mcr/article/view/22090/25655>
26. Бойко І. Споруди для зберігання сіна та соломи в українських, польських та словацьких Карпатах (ХХ — поч. ХХІ ст.). *Фортця: збірник заповідника «Тустань»: на пошану Михайла Рожка*. Львів: Камула, 2009. Кн. 1. С. 531—549.
27. Шухевич В. *Гуцульщина*. Перша і друга частини. Репринтне видання. Верховина: Гуцульщина, 1997. 352 с.
28. Janišová M., Magnes M., Bojko I. and other. Agricultural legacy shapes plant diversity patterns in mountain grasslands of Maramureş and Bukovina: A cross-border perspective (Ukraine, Romania). *People and Nature*. 2024. Vol. 6. Issue 6. Pp. 1—17. URL: <https://doi.org/10.1002/pan3.10698>
29. Bajer V., Habustová M., Kiereš M. *Beskydy. Zdroj práce a obživy*. Trinec, 2012. 238 s.
30. *Air Museum of Rural Architecture in South-East Moravia*. Strážnice: National Institute of Folk Culture, 2009. 287 s.
31. de Maere J. *Flandrenses, Milites et Hospites. A History Of Transylvania*. URL: https://www.academia.edu/34395591/_FLANDRENSES_MILITES_ET_HOSPITES_A_HISTORY_OF_TRANSYLVANIA (дата звернення: 15.09.2025).
32. Saftleven C.A. *Farmstead Near a Stream-16" x 24" Premium Canvas Print with Antique Gold Finish Frame*. URL: <https://www.amazon.com/Cornelis-Saftleven-Farmstead-Near-Stream/dp/B00GF8ICRE?th=1> (дата звернення: 18.11.2025).
33. Бойко І. Шопи-стаєнки на індивідуальних пасовиськах в Українських Карпатах: екологічний аспект (кінець

- XIX—XX ст.). *Фортеля: збірник заповідника «Тусмань»*. Львів: Простір-М, 2018. Кн. 3. С. 331—353.
34. Rutenberg Sachsenspiegel LR III 45 8.jpg. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B3#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Rutenberg_Sachsenspiegel_LR_III_45_8.jpg
35. Тарас Я. *Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. 639 с.
36. Данилюк А. *Народна архітектура Бойківщини*. Львів, 2004. 167 с.
- REFERENCES
- Franko, I. (1982). *An ethnographic Expedition to Boykivshchyna. Collected Works: in 50 vol. (Vol. 36, pp. 68—99)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Franko, I. (1979). *Under the Hay Barrack. Collected Works: in 50 vol. (Vol. 22, pp. 35—52)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Falkowski, J. (1937). *The western border of the Hutsul region: the Valleys of Prut, Bystrica Nadwornianska, Bystrica Solitwinska and Lomnica*. Lwow [in Polish].
- Falkowski, J. (1938). *North-eastern border of the Hutsul region*. Lwow [in Polish].
- Moszynski, K. (1929). *Slavic folk culture (Vol. 1)*. Krakow [in Polish].
- Kwasniewski, K. (1965). Hay Barrack as an Element of the Peasant Homestead in Poland (on the basis of ethnographic studies in 1955). *Polish Ethnography*, 9, 103—121 [in Polish].
- Radovych, R. (2015). *Popular architecture of Staryi Sambir region of the 19th — first half of 20 th century (housing complex)*. Kyiv: Publisher Oleh Filuk [in Ukrainian].
- Radovych, R. (2018). Household Dwellings of peasant Yard at Pokuttia: Stodola and Oborih. *The Ethnology notebooks*, 3 (141), 618—629 [in Ukrainian].
- Ivanciuc, T. (2020). The hay barrack and other hay structures from the Land of Maramures. In: *Muzeul Etnografic al Transilvaniei* (Pp. 23—38). Cluj-Napoca: Editura Mega [in Romanian].
- Podolak, J. (2008). *Traditional agriculture in Slovakia*. Bratislava [in Slovak].
- Frolec, V. (1974). *Folk Architecture in Moravia and Silesia*. Brno: Blok [in Czech].
- Mohytych, I.R. (1987). Residential and farm buildings of the yard. *Folk architecture of the Ukrainian Carpathians of the 15 th—20 th centuries* (Pp. 69—125). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Sopoliga, M. (2006). *Traditions of material Culture of Ukrainians in Slovakia*. Bratislava: Veda [in Slovak].
- Lazorik, J. (2002). *Photo reader of folk architecture and housing in Eastern Slovakia*. Presov [in Slovak].
- Photo archive of the Institute of Ethnology and Anthropology of the Slovak Academy of Sciences* [in Slovak].
- Bojko, I. (1998-2005). Field materials from Boykivshchyna (in Turka, Skole districts of Lviv region, Volovets, Velyky Bereznyi, Mizhhiria districts of Zakarpattia region, Rozhnyativ and Dolyna districts of Ivano-Frankivsk region). *Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 2. Od. save 469 [in Ukrainian].
- Bojko, I. (2007—2011). Field materials from Boykivshchyna (in Turka, Skole, Staryi Sambir districts of Lviv region, Volovets, Irshava, Svalyava, Mizhhiria districts of Zakarpattia region, Rozhnyativ and Bogorodchany districts of Ivano-Frankivsk region). *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 610 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 274 [in Ukrainian].
- Zimmermann, W.E. (1991). Harvest recovery in Haybarrack and Diemen from an archaeological and folkloric perspective. *Ethnographic Bulletin Yearbook of the Ethnographic Museum* (Pp. 71—104) [in German].
- Boiko, I., & Lozynsky, I. (2018). Distinctions and design features of the haystack in the Carpathians (end of XIX — the middle of XX century): cultural and environmental analysis. *Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History* (Vol. 2, issue 2, pp. 38—49). Ternopil: Department of TNPU named after V. Hnatiuk [in Ukrainian].
- Mencl, V. (1980). *Folk architecture in Czechoslovakia*. Praha: Academia [in Czech].
- (2003). *Short dictionary of the Slovak language* (Collective of authors). Bratislava [in Slovak].
- Franko, I. (1985). *My father's house. Collected Works: in 50 vol. (Vol. 39, pp. 243—244)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Boiko, I., & Lach, J. (2021). Genesis, typology and distribution of log haylofts in the Western Carpathians in the first half of XX century. *The Ethnology notebooks*, 6 (162), 1322—1334 [in Ukrainian].
- Hay Barracks in Newfoundland*. Retrieved from: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/mcr/article/view/22090/25655> (Last accessed: 11.02.2025).
- Bojko, I.O. (2009). Buildings for storage of hay and straw in the Ukrainian, Polish and Slovak Carpathians (XX — the beginning of the XXI century). *Fortress: collection of the reserve «Tustan»: in honor of Mykhailo Rozhko* (Book 1, pp. 531—549). Lviv [in Ukrainian].
- Shukhevych, V. (1997). *Hutsulshchyna (Part 1—2)*. Verkhovyna: Hutsulshchyna. Reprint of the 1899 and 1901 editions [in Ukrainian].
- Janisova, M., Magnes, M., & Bojko, I. (2024). Agricultural legacy shapes plant diversity patterns in mountain grasslands of Maramureş and Bukovina: A cross-border perspective (Ukraine, Romania). *People and Nature* (Vol. 6, issue 6, pp. 1—17).
- Bajer, V., Habustova, M., & Kieres, M. (2012). *Beskydy Mountains — a source of work and livelihood*. Trinec [in Czech].
- (2009). *Air Museum of Rural Architecture in South-East Moravia*. Straznice: National Institute of Folk Culture.

- de Maere, Jan. *Flandrenses, Milites et Hospites. A History Of Transylvania*. Retrieved from: https://www.academia.edu/34395591/_FLANDRENSES_MILITES_ET_HOSPITES_A_HISTORY_OF_TRANSYLVANIA (Last accessed: 15.09.2025).
- Saftleven, C.A. *Farmstead Near a Stream-16" x 24" Premium Canvas Print with Antique Gold Finish Frame*. Retrieved from: <https://www.amazon.com/Cornelis-Saftleven-Farmstead-Near-Stream/dp/B00GF8ICRE?th=1> (Last accessed: 18.11.2025).
- Boiko, I. (2018). Cattle-sheds on individual pastures in the Carpathian Mountains: an ecological aspect (end of the XIX th — first half of the XXth centuries). *Fortress: a collection of the reserve «Tustan»* (Vol. 3, pp. 331—353). Lviv: Prostir-M [in Ukrainian].
- Rutenberg Sachsenspiegel LR III 45 8.jpg*. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B3#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Rutenberg_Sachsenspiegel_LR_III_45_8.jpg.
- Taras, Y. (2007). *Sacred Wooden Architecture of Ukrainians in the Carpathians: Cultural and Traditional Aspect*. Lviv: Institute of Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Danyliuk, A. (2004). *Folk Architecture of Boikivshchyna*. Lviv: Ukrainski Tekhnolohii [in Ukrainian].

Received: 28.11.2025

Accepted: 23.01.2026

Published: 12.03.2026